

“Kullananların Söyledikleri ve Doğruladıkları Bazı Şifalı ve Zehirli Bitkiler” – Prof. Dr. Faik Yaltırık

“1959-1963 yılları arasında Belgrad ormanı florası üzerinde hazırladığım doktora çalışması, beni otsu bitkileri yakından tanımaya zorlamıştır. Dr. D.H. Davis’in “Flora of Turkey” adlı büyük yapıtının ilk cildi bile henüz yayınlanmadığından, o yıllarda flora ile uğraşmak, futbol sahasında gözleri kapalı top koşturmak kadar zordu. Zoru başardığımda, İstanbul florasını kısmen tanıyordum. Orman Fakültesinden iki meslektaşım ile birlikte “Türkiye’de Orman Yan Ürünleri, 1982” adlı yardımcı ders kitabını hazırlarken, ülkemizin zengin orman florası ile daha yakından ilgilenmeye ve faydalı bilgiler toplamaya başlamıştım.

1970-1972 yılları arasında da Galatasaray Özel Eczacılık Yüksek Okulu’nda “Farmasötik Botanik” dersini okuttum. Tüm bunlar beni amatörce şifalı ve zehirli bitkileri tanımaya yönlendirdi. Yönlendirdi ama, aşağıda anlatacağım başımdan geçen bir olay bana büyük bir ders oldu.

“Bilmediğin, tanımadığın bir bitkiyi kimseye önerme, başın derde girebilir.”

1-Hint Yağı Tohumu

(Semen Ricini):

1965 yılında, bir bilimsel incelemeden dönerken, Adana dolaylarında, su ve tarla kenarlarında kendiliğinden yetişmiş, son derece dekoratif Hint yağı bitkisi (*Ricinus communis* L.)’nden bir kesekâğıdı dolusu tohum toplamıştım. Niyetim fakülte parkında bu bitkiyi yetiştirmektir. Akşam evde yemeği yedik, bir müddet sonra kayınvalidem “Peklik oldum dışarı çıkamıyorum” diye şikayette bulundu. Aklıma topladığım Hint yağı geldi; yağının “müshil” olarak kullanıldığını biliyordum. İki adet tohumunu kayınvalideme verdim, “Al çiğne iyi gelir” dedim. Babam köşesinden doğruldu, “Bana da ver” dedi. Ona da iki adet verdim. Gece yarısı saat 3 sıralarında, bir gürültü ve böğürtü sesiyle uyandık; kayınvalidem tuvalette, takma dişleri fırlamış vaziyette, lavaboya eğilmiş, yediklerini çıkarıyor, öğürüyordu. Zehirlendiğini anladık; eşim annesine sarımsaklı yoğurt yapıp yedirdi.

Sabah fakülteye çıktığımda hemen kütüphaneye uğradım “A. F. Hill’in yazdığı Economic Botany, 1952” adlı kitapta beni hayrete düşüren bilgiler vardı: 8-20 mm. uzunluğunda, köpek kenesi görünümünde üzeri parlak ve esmer lekeli tohumunun kotiledonlarında sabit yağ, ricin ve diğer alkolitler mevcutmuş. Ricin’in toksik etkisi çok kuvvetliymiş, 3 adet tohum bir atı öldürebilirmiş. Kütüphanede donakaldım, şaşkına döndüm. Allahıma şükrettim, “Ya 3 tane verseydim ne olurdu?” diye düşündüm; ancak babama dokunmamıştı. Olaydan 20 yıl sonra değerli hocamız Prof. Dr. Turhan Baytop’un hazırladığı “Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi, İstanbul, 1984” adlı kitabında “Hint yağı” çok ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Hoca’nın verdiği bilgiler beni biraz rahatlatmış: “2-3 tohum bir çocuğu, 10-20 tohum ise bir yetişkini öldürmektedir.”

Bu olaydan sonra ben kimseye “Al bunu ye, onu çiğne iyi gelir” diye öneride bulunmadım, korktum; şimdi yazmaya çalıştığım makalemin başlığını da bilerek ve ihtiyatla seçtim (Kullananların Söyledikleri ve Doğruladıkları Bazı Şifalı ve Zehirli Bitkiler).

2- Güzel Avratotu Meyvesi

(*Fructus Belladonnae*)

1979 yılında, Ebe Karaçamı (*Pinus nigra subsp. pallasiana var. seneriana*)'nın doğal yayılış alanlarından biri olan Domaniç yöresine gittim; çevre ormanlarında bilimsel incelemelerde bulundum. Yörede, yüksek kesimlerde çok iyi gelişmiş kayın (*Fagus orientalis*) ormanları mevcut.

Orman İşletme Müdürü bana bu ormanları gösterdi; orman altında çok sayıda Güzel avratotu (*Atropa belladonna* L.) türüne rastladık. Tam kenarlı, kayın yaprağına benzeyen yapraklarının toplanarak gölgede kurutulduğunu, eczacılıkta ve tıpta drog olarak kullanıldığını anlattım. Ülkemizde tüm kayın ormanlarının altında, gölgelik yerlerde doğal olarak yetiştiği halde, toplayıp değerlendiremediğimizi, Almanya'dan kuru yaprak ithal ettiğimizi söyledim.

İşletme Müdürü bana, Güzel avratotunun fındık büyüklüğündeki parlak siyah renkli üzümü meyvelerini göstererek "Hocam, iki yıl önce burada mevsimlik bir kesim işçisi bu bitkinin meyvelerini yemiş (İşçinin adını not etmişim, aradım bulamadım; ancak Domaniç Orman İşletmesinden bu işçiyi tanıyan çıkabilir); işçi bağırmaya, taşkınlık yapmaya başlamış, ağzı köpürmüş, deli gibi kafasını ağaçlara vurmuş, dereden çıkmaz olmuş, çeşme başından ayrılmamış, ağız kuruluğu ve susuzluk hissetmiş.

3- Büyük Kozalaklı Katran Ağacı

(*Juniperus oxycedrus* L. subsp. *macrocarpa* (Sibth. et. Sm) Ball.):

Türkiye'de çok doğal yayılışları vardır, deniz kenarına yakın kısımlarda bulunur. Söke, Didim (Mavişehir), Altinkum sahili, Tavşanburnu (Aydın Orman İşletmesine bağlı, dinlenme kampında koruma altında) gibi yerlerde görülür. Üzümsü kozalakları, ülkemizde çok yaygın bulunan *subsp. Oxycedrus*'un kozalaklarından daha büyüktür (1-2 cm. çapındadır) ve ağaçlar daha boyludur.

Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Sistemik Botanik Anabilim dalı öğretim üyesi, değerli meslektaşım Prof. Dr. Özcan Seçmen uzun yıllardan beri böbreklerinden şikayetçidir, kum ve taş döker. 1980 yılında Madrid'teki 3. Uluslararası OPTİMA Toplantısına, Türkiye'den tren yolculuğu yaparak katılmıştık. Uzun yolculuk süresince tren sarsıntısı Seçmen'in böbreğindeki taş ve kumları yerinden oynatmış olacak ki, çok sıkıntılı ve sancılı birkaç gün geçirmişti.

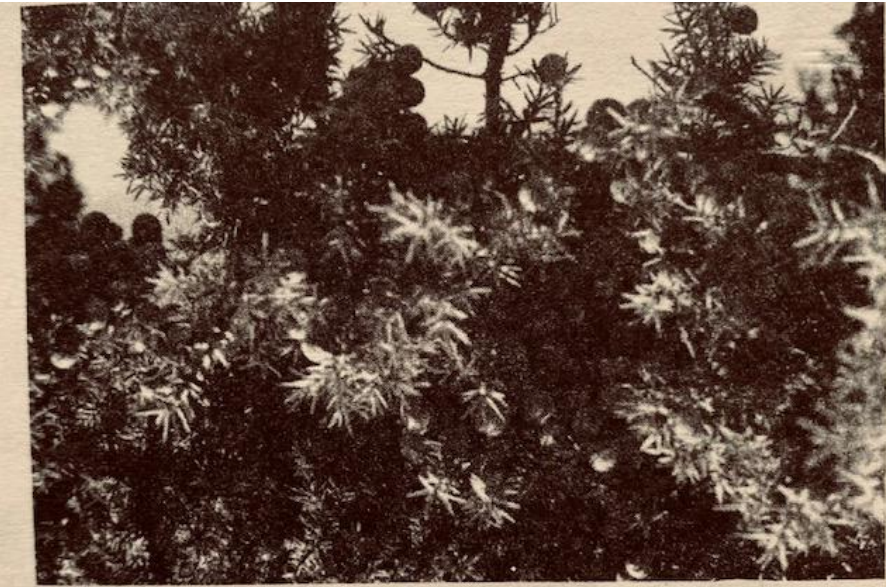
Son olarak 1995 yılı baharında İzmir'de düzenlenen Uluslararası Botanik Kongresinde bir kere daha karşılaştık; "Kum tüccarına" böbreklerini sordum, "Hoca, kolayını buldum, Büyük Kozalaklı Katran Ardıcı'nın üzümü kozalaklarından 8-10 kadarını havanda iyice dövüp 100 gram bal ile karıştırarak, haftada iki üç defa, bir çay kaşığı kadar sabahları yiyorum, çok rahatladım, kum ve taşım kalmadı" dedi.

Baytop, T. (1984) kitabında "Orta Avrupa'da yaygın bir ardıç olan *Juniperus Communis*'in mavimsi-siyah renkli, 5-8 mm çapındaki üzümü kozalağının kokusunun reçinemsî, tadının ise baharlı olduğunu; bileşiminde şekerler (Glikoz, Sakkaroz), organik asitler, reçineli bileşikler, acı madde ve uçucu yağ (%0.5-2) bulunduğunu belirtmektedir. Dahilen yüksek miktarda ve uzun süre alındığında böbrekleri tahriş eder ve kanlı idrar gelmesine neden olur" demektedir.

“Büyük Kozalaklı Katran Ardıcı”nın deniz kenarındaki ağaçları-Dydim, Mavişehir yakını Tavşanburnu (Aydın Orman İşletmesi, Dinlenme Kampında koruma altında) Foto: F. YALTIRIK,

Fotoğraf 1: “Büyük Kozalaklı Katran Ardıcı”nın deniz kenarındaki ağaçları Didim Mavişehir yakını Tavşanburnu (Aydın Orman İşletmesi, Dinlenme Kampında koruma altında. Foto: F. Yaltırık

“J.o.subsp.macrocarpa”nın kozalak taşıyan sürgünleri, aynı yer, Foto : F. YALTIRIK, 1995.

Fotoğraf 2: “Juniperus oxycedrus L. subsp. macrocarpa”nın kozalak taşıyan sürgünleri, aynı yer. Foto: Faik Yaltırık, 1995 yılı sonbaharı

4- Tribulus Terrestris

Çobançökerten, Deveçökerten, Demirdikeni: Fakültede devre arkadaşım, Orman Yüksek Mühendisi Muhterem Okutur'un ağabeyi Mahmut Okutur, Alanya'da oğulları ile birlikte ticaretle meşgul. İki yıl önce Alanya'ya gittiğimizde kendisi ile tanıştım. Anlattıkları oldukça ilginç: Uzun süre önce göğüs ağrılarından şikayet etmeye başlamış, kendisini bitkin ve halsiz hissediyormuş, merdivenleri zorlukla çıkıyormuş, tıknafes olmuş. Doktorunun tanısı kalp rahatsızlığı; anjiyo olmasını önermiş, hastaneden gün almışlar. Bu arada Sayın Okutur'a bir yakını Gaziantep'ten üzerinde meyveleri bulunan kurutulmuş sürgün ve yaprakları ile Çobançökerten bitkisini getirir. Çay gibi suda kaynatır, sabah, öğle, akşam su niyetine içer. Bir ay sonra hiçbir şikayeti kalmamıştır; doktoru da hayret içinde kalır. Kendisini çok zinde gördüm, yokuşları ve merdivenleri rahatlıkla çıkabiliyordu.

Bu bitki Türkiye'de çok yaygın; nadasa bırakılmış tarlalar, çayırlar, kumlu kurak topraklar üzerinde görülür, tek yıllık bir bitkidir; yaprakları tüysü (bileşik, 10-16 yaprakçıktan oluşur), çiçekler yaprakların koltuğunda teker teker yer alırlar. Meyve 10 mm çapında, boynuz şeklinde sivri uçlara sahiptir. Baytop, T. (1984), bu bitkinin kurutulmuş meyveleri infüzyon (%5) halinde idrar söktürücü ve taş düşürücü özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir.”

Kaynaklar:

Baytop, T. , 1984, Türkiye'de Bitkilerle Tedavi, İstanbul

Hill, A.F., 1952, Economic Botany, New York

Bozkurt, Y., Yaltırık, F., Özdönmez, M., 1982, Türkiye'de Orman Ürünleri, İstanbul

Yazıdaki Bazı Detaylar için Yaşadıklarımın Görüşlerim:

“1970-1972 yılları arasında da Galatasaray Özel Eczacılık Yüksek Okulu'nda “Farmasötik Botanik” dersini okuttum.” Dosyası arşivimde. Öğrencisi, eczacı Sedat Can Bey ile de irtibata geçtim. Sırası gelince, hazırlayıp yayınlayacağım, kismetse tabii.

“İki adet tohumunu kayıncımdan verdim, “al çiğne iyi gelir” dedim. Babam köşesinden doğruldu, “bana da ver” dedi.” 1965 yılının yazına kadar biz babaannem ve dedem Nevzat – Eyüp Yaltırık'ın Beşiktaş, İhlamurdere Caddesi'ndeki 4 katlı, cumbalı apartmanının teras katında oturuyorduk. Babaannemler de bir alt katta ölene kadar (1981) oturdular. Alttaki iki dairede de kiracıları vardı. Anlaşılan o akşam babaannemin evinde yemek yenmiş ya da yemekten sonra oturmaya inilmiş. Dedemin köşesi; berjer takımlardan bir koltuktu. Genelde cumbanın içinde karı koca yan yana otururlar ve sokağa bakarak sohbet ederlerdi. Dedem emekli olmuştu, CHP il teşkilatında aktif, sevilen, sayılan bir üye idi. Babaannem de terzihanesini kapatmıştı, ama yine dostlarına, bizlere dikiş dikerdi. 1965 yazında, Dr. Ercüment Atabay amcanın Hüsrev Gerede Caddesi'ndeki dairesini aldı babam ve taşındık. Bahriye anneannemin tohumdan zehirlenmesini hatırlıyorum. Babam gerçekten çok korkmuştu ve yıllar yılı bunu anlattı. 1967 yılının yazında Heybeliada'da (İsmet Paşa'nın çivileme denize atladığı dönem) yazlık kiralamıştı (Adalar'da yazlık alsak yapabilir miyiz düşüncesiyle) yürüyerek denize (Sanatoryumun plajından denize girerdik, ev sahipleri doktordu) giderken eşek hıyarlarının egzamaya iyi geldiğini duymuş anneannem, babam kesinlikle karşı çıkmıştı. Ormanlardan da mantar toplamamızı öğütlemişti.

Prof. Dr. Turhan Baytop amcanın “**Türkiye’de Bitkilerle Tedavi**” kitabı arşivimizde RE Books Arts Kitaplığı’na kayıtlı. 1986 yılında Lamaze Method ile doğum yaptıktan sonra, süt verirken Utku’ya, kitabı iyice incelemiştım. Özellikle “Sütten bebeğe neler yersem ve içersem gaz geçmez ve daha çok süt yapar” diye odaklanmıştım. Babam o zaman da dozunda çok dikkatli olmamı önermişti. 9 aydan fazla (Yoğun bir şekilde Sandoz’da çalıştığım halde) süt vermiştim.

Güzel Avrat Otu anısında geçen Orman İşletme Müdürü’nün adını öğrenmek isterdim.

Büyük Kozalaklı Katran Ağacı anısındaki Didim Mavişehir’de halamın ve büyük teyzemin yazlıkları vardı. Halamın eşi deniz albayı, teyzemin eşi albay öğretmendi. Küçük teyzem de ailesiyle İzmir’de yaşardı, İstanbul Samatyalı asker kökenli eniştem iş adamı idi. Aile buluşmalarında babama takılırdı büyük eniştem “Faik, yine çer çöp peşinde” diye. Espri bir yana takdir ederlerdi. İş adamı olan küçük eniştem ise babamın bitki çayları, şifalı bitkiler içeren bir iş kurmasını tavsiye ederdi ve girişimde bulunmadığına üzülürdü.

1983 Haziran-Temmuz ayları arasında bir ay balayı seyahati yapmıştık. İstanbul’dan Ege kıyıları, Fethiye Ölü Deniz Motel Meri, Köyceğiz, Pamukkale Beltes, Afyon, Ankara’dan Düzce, İstanbul. Millî Parklar, arkeolojik kazı yerleri (Labranda gibi), ören yerleri, Efes, Zeus Sunağı gibi... Ersin üçayaklı fotoğraf makinesi ile her gittiğimiz yerde fotoğraf çekmişti. Bu gezide, yazıda adı geçen “**Didim Mavişehir yakını Tavşanburnu - Aydın Orman İşletmesi, Dinlenme Kampı**”nda hayatımızın belki de en güzel gün batımını izlemiştik. Çok etkileyici bir yerdir. Millî Parkları çok severiz ailece. Marmaris’ten de köküyle zakkum çıkartmıştı Ersin, İstanbul’da yoktu o yıllar, babam Atatürk Arboretumu’na diktirmişti.

Alanya anısından anlaşıldığı gibi meslektaşlarının ailesi ile de tanışılıyor. Evet, orman teşkilatı kocaman, yardımlaşma, saygı ve sevgi içerisinde bir camia ve bu güzellikleri ailece yaşadığımız için çok şanslıyım. Alanya Orman İdaresi’nin dinlenme yeri beni çok etkilemiştir. Önü deniz arkası orman. Deniz kenarı ormanlık yerlere bayılırım. İki de insanı çok dinlendirir. Atatürk de pek severmiş, son günlerindeki özlemine Prof. Dr. Afet İnan yazmıştı, ben de atıfla İ.Ü. Bülteni’nde kaleme almış ve yayınlamıştım. Malum Afet Hanım’ın babası da ülke ormanlarına hizmetlerde bulunmuş. Utku küçükken Alanya’da Eftelya Oteli’nde sık sık kalmıştık. Annemle babamı da götürmüştük. Babam kahvaltı sonrası, gazetelerini okur, denize girer çıkar, sonra giyinir, lupu boynunda, fotoğraf makinesi omzunda değişik ağaç ve bitki peşine düşerdi. Babamın tatilleri hep böyle olmuştur.

Kaynaklar’daki Bozkurt, Y.; Yılmaz amca, Prof. Dr. Fakültenin o dönem Burhan (Aytuğ) gibi yakışıklı hocalarında olduğu dile getirilir. Özdönmez, M. de Metin amca, Prof. Dr., ailece görüşürdük hepsiyle. Sohbetleri (Levent’teki evin salonunda – olduğu gibi muhafaza ediyoruz. Ziyaretimize gelmek isteyen babamın meslektaşlarının başımızın üzerinde yeri vardır.) çok tatlı idi.

Herba Medica Sayı:1’deki babamdan başka makaleleri olan kıymetli hocalara gelince:

“Editör’den Prof. Dr. Hüsrev Hatemi”; Babam on yıl önce 19 Temmuz’da vefat ettiğinde telgraf göndermişti: “İstanbul Üniversitesinin bilim ve etik bakımından en değerli öğretim üyelerinden biriydi rahmetli Faik Bey. Camide bulunmak isterdim mümkün olmadı. Allah’tan rahmet diler, acınıza katılırım.” Hüsrev Hatemi, 2016, 19 Temmuz

Babamla nereden ve nasıl tanıştıklarını düşünmüştüm. Son yıllarda Hüsrev Hoca ile face’te birbirimizi eklemiştik, zaman zaman yazılı iletişim içindeydik. Paylaşımları derinlikli idi, kendisi gibi. Herba Medica’dan bahsedilmemişti. Şimdi taşlar daha yerine oturdu. Maalesef Hüsrev Hoca’yı da yakın zamanda kaybettik.

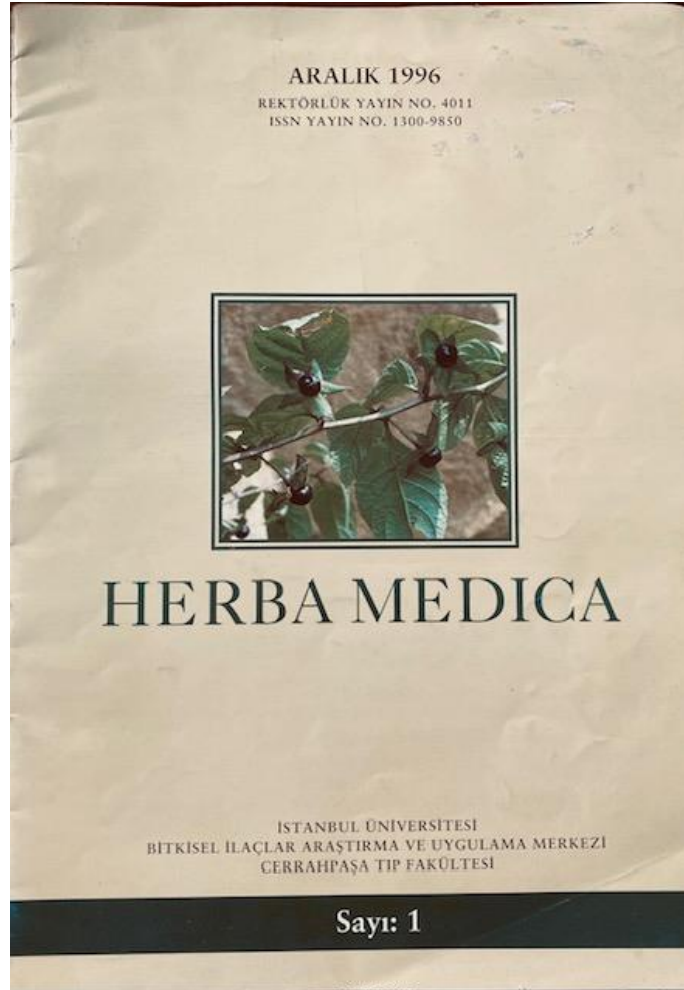
“Üniversitemizde Bitkisel İlaçlar Araştırma ve Uygulama Merkezi Kurulması Gereği” Prof. Dr. Alaeddin Akçasu; Alaeddin Hoca’yı üniversiteden ve Sandoz’da çalışırken biliyorum. Farmakoloji alanındaki bilimsel katkıları dolayısıyla Sandoz Farmakoloji Dalında Bilimsel Araştırma Ödülü almıştı. Derginin arka kapağında Sandoz reklamı var. Yani dergi birçok açıdan benim için kıymetli.

“Tıbbi Bitkiler ve Kullanışları Hakkında Anadolu Halkı Arasındaki Bilgilerin Kaynakları” Prof. Dr. Turhan Baytop; Turhan amca ve Asuman (Baytop) teyzeyi çocukluğumdan beri biliyorum. Eczacılık Fakültesine de babam götürürdü beni, asistanlarını da tanıdım. Her ikisinin imzalı kitapları, babamla yazışmaları RE Books Arts’a kayıtlı.

“Araştırmacı Yönüyle Ord. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden” Prof. Dr. Gülsel Kavalalı-Prof. Dr. Alaeddin Akçasu; Gülsel Hanım’ı babam tanıştırmıştı. Çok sıkıntılı bir dönemimizdi. Annem ca teşhisi ile iki kez ameliyat olmuştu. Gülsel Hanım kan bulmamızda yardımcı oldu. Daha sonraki yıllarda ofisimi ziyaret etti. Birlikte birkaç kez de yemek yedik. Üniversite ve aile tarihlerimiz hakkında sohbetler ettik. Ne yazık ki Gülsel Hanım’ı da kaybetmişiz. Candan ve kibar hali, konuşma tonu gözlerimin önünde.

“Bitkilerde Güzel Kokunun Salınma Mekanizması” Prof. Dr. Semahat Yentür,

“Pılınıs’ta Doğa Bilgisi-Tıbbi Bilgiler” Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu; iki hocayı da tanımak isterdim, ama ortam olmadı.

Yılda bir kez yayınlanan derginin kapak resmi: Güzel Avrat Otu (*Atropa Belladonna*), Trabzon, Zigana Dağı, Foto: T. Baytop

Merkezden Haberler

Yönetmeliđi 10 Kasım 1995 tarihli ve 22459 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren İ.Ü. Rektörlüđu Bitkisel İlaçlar Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin ilk genel kurul toplantısı, 13 Aralık 1995 tarihinde, merkezin Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Temel Bilimler Binasındaki adresinde yapılmıştır.

Genel kurul toplantısı saat 14.00'de İ.Ü. Rektörü Sayın Prof. DR. Bülent Berkarda tarafından açılmış ve Prof. Dr. Turhan Baytop, Prof. Dr. Alaeddin Akçasu, Prof. Dr. Faik Yaltırık, Prof. Dr. Esin Öztürk, Prof. Dr. Hüsrev Hatemi, Prof. Dr. Tanju Beđer, Prof. Dr. Perihan Akın, Prof. Dr. Tülin Oruç, Prof. Dr. Hüsniye Yüksel, Prof. Dr. Semahat Yentür, Prof. Dr. Osman Özdemir, Prof. Dr. Ahmet Ekinci hazır bulunmuşlardır.

Herba Medica, İstanbul Üniversitesi Bitkisel İlaçlar Araştırma ve Uygulama Merkezi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sayı:1, Aralık 1996, Rektörlük Yayını No.4011 ISSN Yayın No. 1300-9850